

POZNÁNÍ předkolonizační zástavby pražských měst zůstávalo donedávna vyhrazeno hlavně studiu písemných zpráv. Postupně jak s asanací a výstavbou nových domů na ploše Starého a Nového Města pražského přibývalo archeologických památek (zbytky staveb, architektonické články, pohřebiště), začalo jimi his-

lavního města Prahy pod vedením autora. Předstihový archeologický výzkum se zaměřil na okolí kostela sv. Jana Na prádle, kde se rozkládala jedna z nejstarších románských osad tzv. Újezd¹. Sahala až na dnešní Arbesovo náměstí, kde byl kostel sv. Filipa a Jakuba. Existence kostela, který podle výzkumu Ivana Bor-

Osada Újezd na Malé Straně

VÁCLAV HUML

torické bádání doplňovat vlastní výklad. Chronologické, uměleckohistorické a urbanistické otázky však bylo umožněno řešit až na základě systematických archeologických výzkumů, které podniká Archeologický ústav, Muzeum hlavního města Prahy a na stavebně archeologickém podkladě rozvíjí Pražské středisko státní památkové péče a Státní ústav pro rekonstrukci památek.

Ponecháme-li stranou mnohaletý výzkum Pražského hradu a Hradčan, byl malostranský areál prost větších archeologických výkopů. Tuto situaci zřetelně ovlivňoval jak nedostatek příležitostí a prostředků k vedení rozsáhlejšího průzkumu, tak i okolnost, že celé území postihla jen v nepatrné míře nová zástavba. V souvislosti s přípravou stavby malostranského automobilového tunelu se po letech naskytla výjimečná příležitost pro terénní zkoumání levého břehu Vltavy, a to od mostu 1. máje až ke Klárovu. Jižní část trasy zkoumalo z pověření Archeologického ústavu ČSAV Muzeum

kovského byl postaven na konci 11. až začátku 12. stol.², naznačuje, že jižní část osady Újezdu měla v tomto období husté osídlení. Před polovinou téhož století je připomínána ještě další sakrální stavba, kostel sv. Jana³, který v době vpádu Konráda Znojemského do Prahy v r. 1142 posloužil jako úkryt svatojiřským jeptiškám. Jejich řád zde vlastnil vinice, jež se střídaly se zahradami, poli a jednotlivými samostatnými usedlostmi⁴. Původně celistvou osadu rozdělil pás hradeb (postavených v l. 1360 až 1362) na dvě části: 1. *jižní* — smíchovskou s kostelem sv. Filipa a Jakuba a 2. *severní* — malostranskou s kostelem sv. Jana. Kostel sv. Jana, někdy nazývaný sv. Jana Odraného⁵, má obdélníkovou loď s pětibokým závěrem. Dnešní chrámová loď vznikla již kolem r. 1240 a celá stavba byla určena jako vlastnický kostel probošta pražské kapituly, který zde měl dům s pozemky. Rozsáhlá přestavba chrámu na konci 13. stol. patrně již souvisí s jeho povýšením na kostel farní⁶, kdy jsou k němu dosazováni jed-

notliví faráři, jejichž jména známe ze sklonku první poloviny 14. stol.⁷ a dále. Zdá se, že ani husitská revoluce svatyni více nepoškodila⁸, a proto stavba přetrvává až do 16. stol. Podle dřevorytu Jana Kozla a A. M. Peterla z Annaberku z r. 1562 jsme zpraveni o tom, že severně od presbytáře byla věž, jež zde stála ještě v r. 1784. Kolem kostela se rozkládal hřbitov⁹. V jeho těsné blízkosti stálo několik dalších staveb, například zde stával na konci 15. stol. dům Drachovský, zbořený v r. 1662 (nové čp. 328)¹⁰. Král Vladislav III. daroval v r. 1507 Malostranské obci kostelík sv. Jana; k němu si obec v r. 1620 přeložila svůj městský špitál¹¹. Ke spojení kostela se špitálem došlo až v r. 1661, kdy byla vybudována nová budova špitálu (čp. 440) od Jana de Capauliho¹². Svému účelu sloužil špitál až do r. 1784, kdy byl spolu s kostelem sv. Jana zrušen¹³.

Obnova kostelíka, v němž byla až do r. 1938 umístěna prádelna, si vyžádala podrobný archeologický výzkum. Pod vedením dr. I. Borkovského¹⁴ byl prozkoumán jednak vnitřek kostela, jednak přilehlé nádvoří až ke špitálu. V jižní části kněžiště kostela se našlo dvoudílné sedile, uprostřed kněžiště oltářní menza a severní pilíř vítězného oblouku. Na jižní straně lodě byla zjištěna dvě úzká lomená okénka s jednoduše skosenou špaletou a ve středu hlavní lodi hrob s pískovcovým náhrobním kamenem. Před západním průčelím kostela byly ve výkopové rýze odkryty kostrové hroby, jež ležely až do hloubky 220 cm ve čtyřech vrstvách nad sebou. Mezi nálezy jsou věnečky (čelenky) a na rukou a u hlavy koster byly nalezeny skleněné korále, bronzové a cínové křížky. V šachtě o rozměrech d. 6 m a hl. 190 cm ležely hroby již v šesti vrstvách. V západním prodloužení barokního

přístavku bylo zjištěno druhou sondou (9 × 3,5 m) 15 hrobů. Jsou ve třech vrstvách od 110 do 210 cm. V témže průkopu byla ve 130 cm pod okolním terénem *smetištní jáma* s keramikou a denáry Vratislava II. (1061—1092). Při výzkumu se našlo celkem 85 hrobů, z nichž nejstarší datuje autor do 16. stol.

Předstihový výzkum Muzea hlav. města Prahy¹⁵ se konal na nezkoumaném a dříve nezastavěném území¹⁶, a to na dvorku původně renesančního domu tzv. Osecké prádlo (dnes *parcela 321*) na nároží Všehrdovy a Říční ulice a v *parčiku v Besední ulici*. Cílem archeologického výzkumu, který byl zahájen 28. května 1968, bylo zjistit charakter a mocnost vrstev až na původní břeh, popř. zachytit stopy původní zástavby Újezdu. Výzkum se soustředil na sondáž parcely č. 321, kde byly umístěny čtyři sondy. Při skrývání horního humusu a navážky se v *sondě č. 1* (2 a 2 m) objevily základy parcelní zdi (š. 50 cm), která zachovává severovýchodní směr. Zeď je složena z plochých opukových kamenů s cihlami a od východu k ní přisedá další zídka, vystavěná z cihel, jež jsou kladeny střídavě příčně a podélně (hl. 70 cm). Na široké zdi je užší zástavba, která zde vytváří schůdek. Prostor mezi zdmi byl vydlážděn kostkami z černého vápence. Všechny zde nalezené stavební památky jsou až novodobého původu. Přehled o složení geologických a kulturních vrstev poskytla *sonda 2*, kde se v hloubce 280 cm objevil jílovitě písčité podklad s valouny. Na nejdůležitější poznatky se přišlo při sondáži jihovýchodního cípu dvorka parcely č. 321 (*sonda 4*). Na ploše 4 × 2 m se pod navážkou a kamennou novodobou dlažbou v černošedé jílovitě hlinité vrstvě objevily tři kostry, jež mají orientaci ZZS-VVJ. Při budování kanálu byla poškozena kostra muže č. 1 — její

*Celkový pohled
na výzkum osady Újezd
(snímek F. Čáp)*

*Polozemnice od jihu,
vchod
(snímek V. Huml)*

Hrnek ze 12. stol.

*Hrnek ze 13. stol.
(snímky F. Čáp)*

pánev; žebra a horní část lebky jsou zcela ztraceny. Pravá ruka kostry je od lokte zasunuta pod tělem, kdežto spodní částí nohou, lýtková a holenní kost, byly posuvem půdy šikmo položeny, a to o 20 cm hlouběji než je páteř. Severněji leží *kostra ženy* (čís. 2). Na rozdíl od předchozí kostry muže má zachování celou lebku. Mezi koleny a zčásti po pravé straně těla jsou zachovány zbytky dřevěné rakve. Mezi oběma kostrami byla ještě stehenní a lýtková kost dítěte¹⁷, čís. 3.

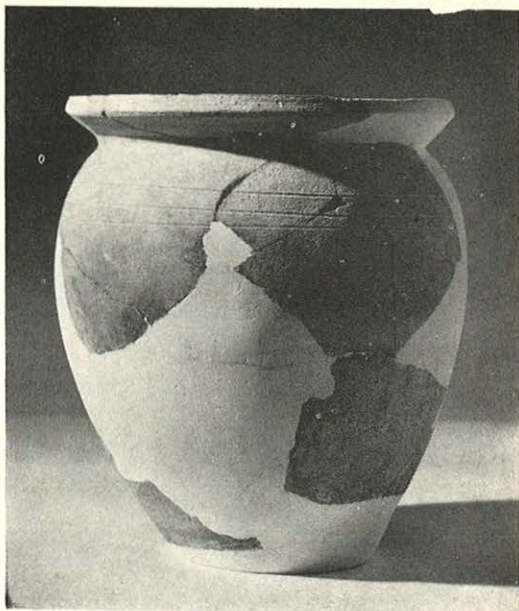
Při další skrývce zeminy se pod kostrami našla *jáma*, jejíž elipsovité půdorys se jasně odrážel od světlého jílovitého podloží. Při vybírání se ukázalo, že jde o dvojkónickou jámu, jejíž východní část je skryta ve stěně sondy. Jáma, kterou se podařilo vybrat vcelku, má největší průměr 190 cm, dosahuje hl. 125 cm a v její stěně jsou zabořeny drobné kaménky a hrubší písek. V tmavě šedé hlinité vý-

plni se našlo větší množství keramických střepů, kostí a ojediněle i části železa. Zlomky nádob poněkud pocházejí z bezúchých hrnců se širokým ústím, misek, pokliček a zásobnic. Střep je silnostěnný, obsahuje hrubozrnné ostřívo a někdy též tuhu. Barva keramiky kolísá od světle šedé k šedohnědé a černošedé. Na největší výduti jsou nejčastěji šikmé vrypy, vlnice s rýhami, několikanásobné vlnice, vlnice a pod ní žlábek, popř. spirálovitě vedené rýhy. Jindy je na podhrdlí úzká rýha a nad ní dvě protínající se vlnice. Dna jsou vsazovaná a na spodku mají podsýpku nebo kruhovou hrnčířskou značku. Na vnitřku střepu zůstaly otisky prstů a stopy po spojování jednotlivých pásků. Okraje jsou kalichovitě rozevřeny, nezesíleny a šikmo seříznuty, jindy jsou zduřelé. Okraje zásobnic jsou dovnitř zataženy a ovaleny. Podle charakteru keramiky, technologie a profilů okrajů je pravděpo-

dobné, že zasypávání jámy probíhalo od poloviny 12. stol.¹⁸. Stejněho stáří jsou zlomky nádob z vrstvy, kterou jáma porušila. Vrstvy, které převrstvují zásobnicovou jámu, obsahují keramiku vyrobenou z jemnějších hlín, povrch je již lépe upraven, ale nezměnil se ještě způsob výzdoby, je zde zastoupena žlábková šroubovnice, kapkovité vpichy a šikmé záseky. Barva střepů je červenavá, jindy křídová či tmavošedá. Vrstvu lze datovat do 13. stol.¹⁹ Do této kulturní vrstvy byly zapuštěny hroby. Podle toho, že v zásypu i na bázi kostry byly střepy ze 13. a 14. stol., domnívám se, že ukládání mrtvých můžeme datovat do 14. stol. a snad i do začátku století následujícího. Vrstva, jež převrstvuje hroby, obsahuje polévané střepy. Tato okolnost rámcově ukazuje, že se na těchto místech přestalo pochovávat nejpozději po polovině 15. stol.²⁰ Podle určení dr. Škvařilové z přírodovědecké fakulty KU byl zde pochován šedesátiletý muž, dvacetiletá žena a šestileté dítě.

Z výzkumu na parcele č. 321 pochází kromě keramiky bronzová jehlice s rozšířeným tělem, v němž je vyřiznut zub, tzv. pletačka (d. 75 mm), a záušnice.

Výzkumné práce se přesunuly do parčíku v Besední ulici, kde byly umístěny tři sondy s cílem zjistit, do jaké míry se zde opakují vrstvy odkryté na parcele č. 321. V sondě č. 1 (3 × 2 m) se v hloubce 215 cm objevilo žlutošedé jílovité podloží. Kromě keramiky z 15. a 16. stol. se zde vyskytla bronzová jehla s odlomeným ouškem, které je odsazeno od obdélníkového těla. Konec je také odlomen (d. 76 mm, šíř. 4 × 2 mm). Sonda č. 2 (d. 3 m, š. 210 cm) je o dva metry posunuta k jihu. Během výkopů byla plocha této sondy zvětšena na západní straně o pás 190 × 130 cm. Pod navážkou se

v hloubce 180 cm rozprostírala hnědá hlinito-jílovitá zemina. Tato vrstva obsahovala renesanční keramiku — zlomky kuthanů, talířů, částí džbánů, hrnců a kachlů. Střepy jsou plavené, s vnitřní i vnější světle hnědou polevou. Povrch je černošedý a okrově zabarven. Výzdoba je zastoupena plastickými vývalky nebo žlábkky. Vnitřní povrch talíře je malován. Okraje jsou šikmo nasazené a různě profilovány²¹. V hloubce 120 cm se jasně odlišovala tmavošedá výplň, kterou v severní části sondy vystřídala žlutá jílovitá vrstva. Hluběji zde byla opět černošedá vrstva a pod ní jílovité podloží (hl. 260 cm). Po odstranění všech vrstev se zjistilo, že do podloží je zahlouben *obdélníkový objekt* (d. 270 cm, pravděpodobná šířka 220 cm), který má na jihu protáhlý obdélníkový přístavek. Obě části od sebe odděluje nízká hrázka jílu, na níž je destrukce zídky z opukových kamenů

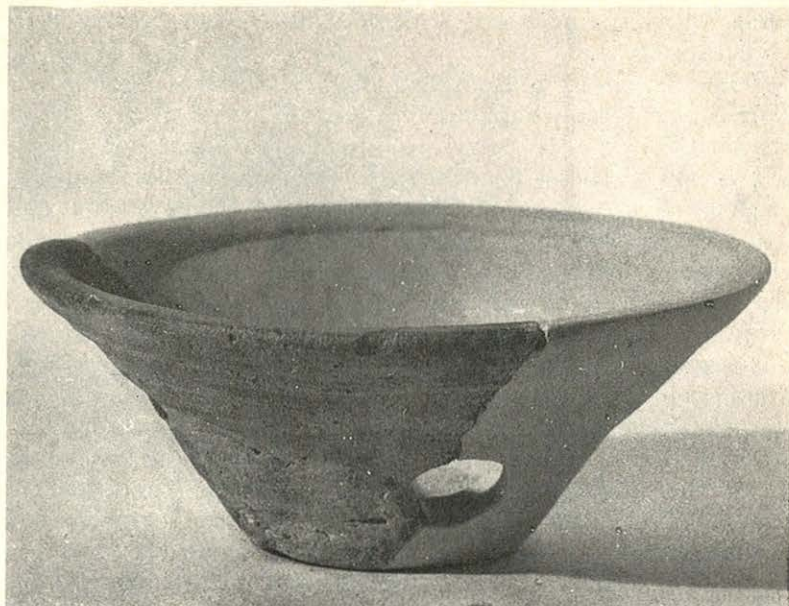
Misa z obdélníkové
chaty, 12.—13. stol.

(40 × 40 cm, 20 × 26 cm). Jižní přístavek je prožlaben a schodovitě upraven (hl. 68 cm, d. 110 cm, š. 130 cm). Na jeho západní straně jsou položeny velké kusy hrubozrnného pískovce, místy očázené a vypálené dočervena. Stěny jsou z jílu a směrem ke dnu se šikmo svažují. Jejich povrch stejně jako část dna přístavku překrývá červenohnědá mazanice. U bočních stěn vstupu se na profilu objevily náznaky mazanice. Na stěnách schodovitě prožlabení jsou zachovány zbytky zuhelnatělých dřev. Ve vlastním objektu se mazanice na stěnách a na dně vůbec nevyskytuje. V severní i jižní části nade dnem je vrstva zuhelnatělých dřev a mazanice. Místy vrstva dosahuje síly 13 až 25 cm. Její přítomnost nasvědčuje, že po skončení funkce jámy spadla horní dřevěná konstrukce a zřítila se zídka mezi jazykovitým přístavkem a sousední obdélníkovou prostorou.

Průkop vrstvou žluté jílovité a černošedé hlíny přinesl množství stěpů. Mezi nimi jsou zastoupeny hrnce, misky, pokličky a zásobnice. Vnitřek nádob má stopy po modelaci a spojování pásků. Dna nádob jsou vsazovaná a na spodku se kromě podsýpky vyskytuje náznak hrnčířské značky. Silnostěnné nádoby jsou vyrobeny z hlíny, prostoupené hrubším ostřivem a zlatistou slídou. Barva nerovného povrchu kolísá mezi různými tóny šedé a okrové. Stěpy zásobnic obsahují tuhu. Těla nádob zdobí žláby, kapkovité vpičky, vlnice, šroubovnice, šikmé vseky, vrypy a pod nimi mělký žlábek anebo dvě navzájem se protínající vlnice. Na podhrdlí zásobnic probíhá mělký žlábek a pod ním plastická lišta se šikmými záseky anebo vrypy. Soudkovité hrnce mají rozevřená hrdla, odsazená prožlabením a zakončená šikmo seříznutým okrajem. U jiných okrajových stěpů je okraj vyta-

*Mísa s otvorem a vlnicí
na vnitřní straně, 12.—
13. stol. (snímky F.
Čáp)*

žen. Tento typ okrajů se objevil u zásobnice, která ležela těsně u dna objektu. Ostatní zásobnice mají kyjovitě rozšířený a šikmo seříznutý okraj. Na jeho ploše je výjimečně plochá vlnice a jednou i kolek ve tvaru hvězdice. V zásypu objektu se našla polovina vejčitého těla zásobnice, jejíž povrch je rozdělen plastickými pásy na několik výzdobných polí. V dolní části výdutě jsou hraněná žebérka. Jednotlivá pole vyplňují vstřícné nehtovité vrypy a dva pásy doleva skloněné vlnice. Přehled nalezených tvarů keramiky doplňují *misky*. Kromě malé misky s prohnutými stěnami a ovaleným okrajem našly se zlomky kónických mís, které se vyskytují ve třech variantách:

1. *Mísy s rozevřeným okrajem.* Povrch je nerovný, vykazuje stopy po modelaci prsty a práci hrnčířského nože. Hrubozrnné ostřívo vystupuje na povrch. Dna

jsou hlouběji vsazována a na nerovném povrchu mají stopy podsýpky. Na vnitřku kolem obvodu dna bývá žlábek. Střep je cihlově červený. Na vnější straně zvonovitě nebo nálevkovitě prohnutých stěn vystupují dva plastické pásy (výška 70—80 mm, $\varnothing$ dna 53—68 mm, $\varnothing$ okraje 157—180 mm).

2. *Mísy se šikmo přisazeným okrajem* a vnitřní stěnou profilovanou třemi mělkými etážovitými žlábkami. Dno bývá rovné. Okraj je šikmo seříznut. Povrch je zdrsňen, zatímco vnitřek je jemně hlazen (výška 75 mm, $\varnothing$ dna 68 mm, $\varnothing$ okraje 150 mm).

3. *Mísy s kónicky rozevřenými stěnami* a s vnitřní obvodovou lištou. Na vnitřní straně okraje, který je tvořen plastickým vývalkem, je plochá mělká vlnice. U dna je oválný otvor ($\varnothing$ 6 mm). Hrnčina je jemnozrnná a má okrové zbarvení. Povrch je jemný. Pod okrajem jsou souběžné

jemné rýhy (výška 60 mm, $\varnothing$ dna 57 mm, $\varnothing$ okraje 150 mm).

Podle materiálu, způsobu techniky, dekoru a tvarů okrajů zařazují keramiku do 12. a 13. stol.²²

Poslední sonda čís. 3. měla zjistit terén jižně od polozemnice. V hloubce 138–155 cm se ukázalo znatelné rozdělení zkoumané plochy na *severní* část (šedohnědá jílovito-hlinitá zemina) a část *jižní* (žlutá jílovito-písčítá zemina). Při skrývce šedohnědého hlinitého jílu (60 až 130 cm) se objevily zlomky nádob z plaveného a světle žlutého materiálu. Dna jsou odříznuta strunou. Na střepích se vyskytuje hnědá, žlutohnědá a zelená poleva. Tvary zastupují hrnce s uchy, trojnožky, talíře a vyskytl se zde i zbytek dýmky z bílé plavené hlíny a s plastickým dekorem. Na vnitřku talířů je malovaná výzdoba v hnědé a zelené barvě. Vyskytuje se sytě zelená glazura. Keramika je z 15.–16. stol.²³ Ve spodnější vrstvě, zbarvené šedohnědě, se objevily zlomky hrnců, misek a zásobnic. Barva střepů je buď černošedá, anebo okrová. Podle profilace okrajů, hrubšího povrchu a technologie můžeme keramiku datovat do 14. stol. Tuto vrstvu porušuje na západní straně *hrobová jáma* (šířka 60 cm) s kostrou. Její větší část zůstala nevybrána, neboť leží pod dnešní vozovkou. Jižně od ní byla další kostra, která se při pozdějším průkopu sesula na novodobý písčité zasyyp.

Ve vzdálenosti 225 cm od východního okraje sondy se v severozápadním koutu objevila *kulturní jáma* (hloubka dna 225 cm). Její přesný rozsah nebyl zjištěn, protože jižní stranu již dříve poškodil průkop a na západní a severní straně nemohl být výzkum rozšířen vzhledem k blízkosti komunikace. Z jámy pocházejí střepy z bezuchých soudkovitých hrnců, kónických mís a zásobnic. Střepy jsou

silnostěnné a obsahují jemné písčité ostřívo. Dna bývají vsazována s podsýpkou. Barva je světle šedá až křídová, černošedá a u fragmentů misek cihlově červená. Okraje jsou zduřelé, na vnitřní straně mají mělký žlábek a vně šikmé seříznutí. Vnější výduť zdobí žlábký, šroubovice, mělká vlnice anebo dvě rýžky, které protínají stejně vysoké vzájemně se protínající vlnice. Okraje nádob se kónicky rozvírají a na konci jsou ovaleny. Keramika pochází ze 13. stol.²⁴

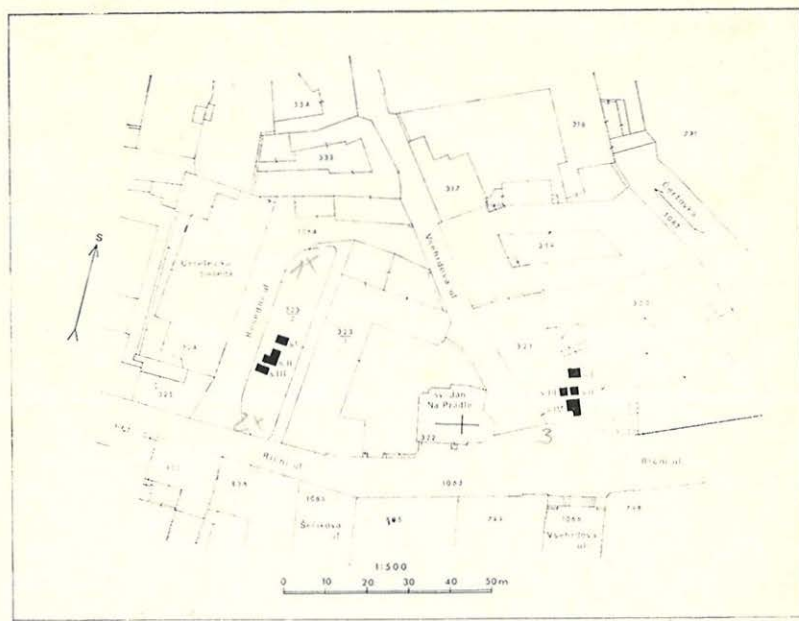
Při vybírání *jižní části*, kterou vyplňoval žlutý jílovitý písek (hl. 138 až 235 cm), se objevovaly tenkostěnné střepy, které mají žluté, okrové a šedé zabarvení. Jsou vyrobeny z jemné, až plavené hrnčiny. Na vnější i vnitřní straně je glazura (žlutá, zelená a hnědě fialová). Na dnech hrnců, džbánů, talířů a misek jsou stopy po odříznutí strunou. Z dalších tvarů se dochovaly trojnožky. Ve výzdobě se kromě žlábků a vývalků uplatňuje červené malování²⁵. Kromě keramických zlomků obsahoval zasyyp úlomky skleněných číší, lahviček s čtyřbokými stěnami a s malým nálevkovitým ústím nebo zlomek hrdla sklenice s kalichovitým ústím a skleněné ucho s prostředním žlábkem. Barva je světle zelená, jindy mléčného odstínu. Na skle se objevuje leptaný dekor v podobě oválů a nad výduť výzdoba z lístků, které jsou vstříčeně řezané. Podle všech znaků, hlavně přítomnosti plev i na vnější straně, patří keramika do 16. stol.²⁶

Všimneme-li si podrobněji někdejší funkce polozahloubeného objektu (polozemnice), nelze přehlédnout, že v severní části jazykovitého výběžku bylo umístěno ohniště (100 × 100 cm), které na západní straně odděloval hlubší žlábek a na severu kamenná zídka. Původně mohlo být ohniště zakryto mazanicovou klenbou, která se ve zlomech dochovala na jižním profilu.

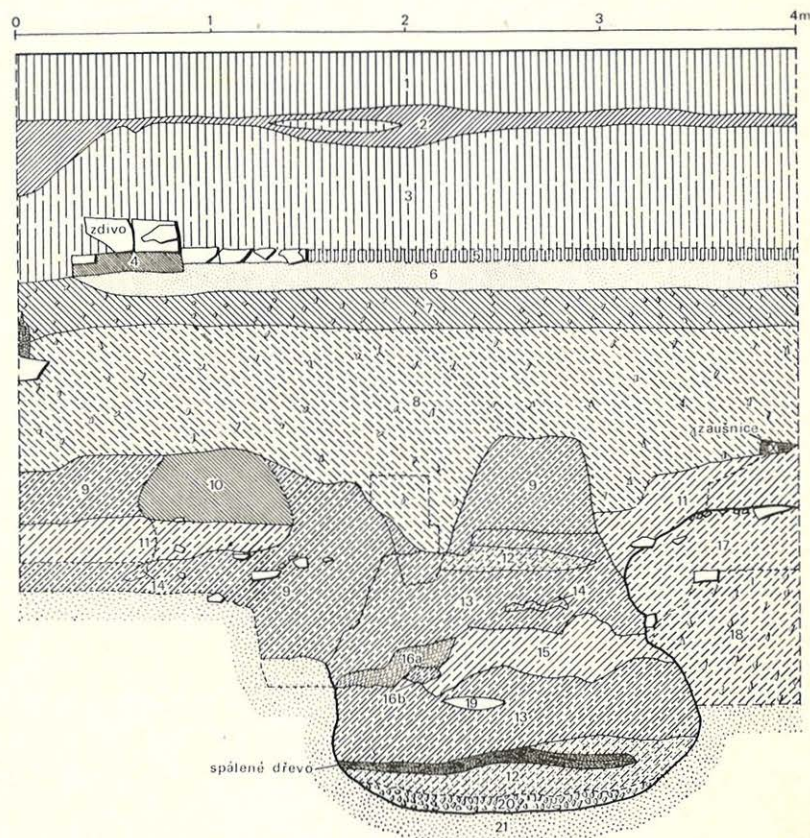
Osada Újezd
(kresba J. Steklá)

1/ 191,62

2/ 192,04

3/ 189,62

Zásobní jáma na par-
cele 321/III
ve Všešrdovč ulici
(kresba V. Huml)

Tímto směrem pak pokračoval schodovitý žlab, jehož horní okraj leží 80 cm nade dnem ohniště. Není pochyby, že zaklenuté ohniště, snad pec, sloužilo k vyhřívání polozemnice. Domnívám se, že kromě této funkce mohla mít pec i další určení. K této úvaze vedou i ostatní okolnosti. Je nápadné až velké množství zlomků červenohnědých kónických misek s hrubým povrchem a silným střepem, jež jsou pozůstatkem nejméně 25 exemplářů, z nichž se podařilo 8 kusů rekonstruovat. Nejzajímavější je varianta č. 2, která má na vnitřní straně tři prožlabené stupně a jejíž vnitřek stejně jako u ostatních nádob je hlazen. Zdá se, že hrubý povrch nádob — kónických misek — a účelově řešený vzhled bez větších estetických nároků, ukazuje na to, že misky nebyly určeny pro kuchyň, ale spíše pro blíže neurčitelnou řemeslnickou činnost. O její existenci, když ne přímo v našem objektu, tak někde poblíž v osadě svědčí kovářská struska²⁷ a zlomky bronzů v zásypu jazykovitého výběžku polozemnice. Podobné misky čistě účelového tvaru se ještě vyskytly na více místech v Praze, například při výzkumu v Betlémské kapli, kde je Radomír Pleiner datuje do 12. a počátku 13. stol.²⁸ I na tomto místě se vyskytly v určité blízkosti s pozůstatky technického zařízení. V Týnském dvoře se spolu s kónickými miskami našly zbytky bronzoviny. Z malostranského území jsou nálezy misek z Hellichovy ulice²⁹, kde vyplňovaly dvě oválné pícky, datovatelné podle keramiky do 12. až 13. stol.

Polozemnice z Besední ulice má mírně svaživé dno a podobnou stavební dispozici jako nálezy chaty ze sídliště Vysoký břeh z Nitranského hrádku³⁰ a v Čechách jáma č. VII/58 z Krašovic³¹. Na jižní straně tohoto zahlobeného objektu je protáhlý výběžek (délka 180 cm, šířka 120 cm)

s ohništěm. Proti nálezům chat ze slovenských výzkumů, např. z Bešenova, Bohatého a Chotína³², je prostor naší polozemnice daleko menší, i když uvážíme, že zbytek její západní části zůstal neodkryt.

Předstihový průzkum v r. 1968 přispěl k poznání struktury geologických vrstev až na podloží, které v Besední ulici je jílovité, kdežto na parcele č. 321 ve Všešrdově ulici je z vltavského písku. Podle různé hloubky podloží se dá říci, že původní terén se k řece prudce svažoval. Kostelík sv. Jana stál směrem k Vltavě na svahu, kdežto od nádvoří špitálu byl jen nepatrně vyzdvižen. Z poznatků o konfiguraci terénu tedy plyne, že kostelík byl zabezpečen před možnými záplavami, které se ve 12. stol. zřejmě nedotkly ani parcely č. 321, jinak by zde nebyla vyhloubena jáma na obilí (v sondě 4). Dnešní přítomnost spodní vody v jámě lze vysvětlit jen jako důsledek novodobé regulace Vltavy, kdy její hladina byla zvednuta nad svou dřívější úroveň.

Nepřímé svědectví o životě obyvatel osady Újezdu poskytují nálezy zvířecích kostí³³. Prozrazují jednak, z čeho se skládala masitá potrava obyvatel, jednak poskytují další poznatky. Podle typu nalezených kostí zvířat lze říci, že obyvatelstvo konzumovalo mladé vepře, telata, husy a slepice, ale jen staré kusy skotu a výjimečně koně. Na rozdíl od výzkumu na Václavském náměstí (záchranný archeologický výzkum MMP na podchodu v l. 1967—1969)³⁴ se v osadě kolem kostelíka sv. Jana objevuje daleko menší procento kostí koz nebo ovcí. Zeela chybí doklady, že by se obyvatelé živili rybami(!) a zvěřinou. Při posuzování nálezů zvířecích kostí nesmíme zapomenout, že poměrné zastoupení jednotlivých druhů může být zkresleno, neboť jemné kosti s chrupavčitými částmi se stávaly potra-

vou psů a jiných zvířat. Absence kostí mladších kusů skotu pravděpodobně znamená, že obyvatelé využívali hovězího dobytka v *zemědělství*, ať již k tahu či k produkci mléka. Archeologickým dokladem zemědělského hospodaření je také nález obilní jámy, tzv. sila. Funkce sila zaniká ve 13. stol., kdy je zásobnice zavezena černošedou zeminou. Podobný osud má polozahloubený objekt, tzv. polozemnice, jež podle archeologických pozorování zanikla požárem, který zničil horní dřevěnou konstrukci, a současně s tím se propadla klenba ohniště (pece). Také polozemnice přestává sloužit svému účelu v průběhu 13. stol. Rozmístění všech zjištěných objektů dokládá osídlení východně a západně od kostela sv. Jana Křtitele. Podle nálezů strusky, kapiček bronzů a snad i vlastní funkce polozemnice můžeme předpokládat u obyvatel řemeslnickou činnost. Z historických pramenů známých

až pro období 14. stol. víme o přítomnosti pekaře, sladovníka a vinaře, ba i tkalce³⁵.

Archeologickým výzkumem v r. 1968 se podařilo bezpečně prokázat, že hřbitov, který byl v r. 1938 zjištěn u západního průčelí kostela, se rozkládal i na ploše parčíku v Besední ulici a severovýchodně od kostela ve Všehrdově ulici (parcela 321). Na základě terénních pozorování lze pohřbívání prokázat již pro 14. stol. Naskytá se otázka, zda položení hřbitova je možno uvést v souvislost s přestavbou kostela a jeho povýšením na kostel farní na konci 13. stol.

Výše uvedené poznatky spolu s objevem keramického nálezového souboru ze 12. a 13. stol. ukazují, že předstihový výzkum v druhé polovině r. 1968 přinesl alespoň dílčí archeologické poznatky k osídlení jižní části Malé Strany v době předkolonizační a posunul její hranici ve 12. stol. dále na jih.

Poznámky

- ¹ F. J. Lehner, Kostel sv. Jana Křtitele na Újezdě v Praze. Method XIX/1895. Č. 9. Str. 116 a n. V. V. Tomek, Dějepis města Prahy I. Str. 242. Jiří Čarek, Románská Praha. Praha 1947. Str. 226.
- ² Kostel sv. Jakuba je v písemných pramenech uváděn až v r. 1333 — V. V. Tomek, Dějiny města Prahy I. Str. 242. Při archeologickém výzkumu v r. 1956 byla zjištěna románská sakrální stavba (délka 16,25, šířka 8,18 m). Vnější zeď je vystavěna z kvádrů (30 × 22 cm, 36 × 23 cm) — Ivan Borkovský, Průzkum základů kostela sv. Filipa a Jakuba v Praze-Smíchově. AR IX/1957. Str. 652 a n.
- ³ FRB II. Str. 236. Erben, Regesta Bohemiae. 1855. Str. 107. V. V. Tomek, Základy starého místopisu pražského I. Praha 1866. Č. 440. Str. 408.
- ⁴ T. Č. Zelinka, Pražská předměstí. Praha 1955. Str. 18 a 19.
- ⁵ V. V. Tomek, Dějiny města Prahy II. Str. 127 K r. 1384 jmenován kostel sv. Johannis Bacereti, LC G 5, Staroměstská kniha z r. 1424, fol. 235. Datování dnešní stavby kostelíka sv. Jana se různí. Dobroslav Líbal ji datuje do raně gotického období (Pražské gotické kostely. Praha 1946. Str. 38), kdežto jiní autoři uvažují o románském charakteru kostela (František Kašíčka a Miloš Pavlík, Zástavba jižního území Malé Strany a otázky spojené s její další existencí. Zprávy památkové péče. 1965 č. 8. Str. 245). Na stěnách chrámu jsou zbytky gotických nástěnných maleb z 2. poloviny 14. stol. (Emanuel Poche a Josef Janáček, Prahou krok za krokem. Praha 1963. Str. 194).
- ⁶ O této možnosti uvažuje František Kašíčka a Miloš Pavlík, 1. c. Str. 245.
- ⁷ Libri conf. (ed. Tingl) II, před r. 1354 je zde kněz Symon, pak Albertus. K r. 1364 se uvádí Mauritius (viz V. V. Tomek, Základy starého místopisu. Str. 408).
- ⁸ Od původního tvrzení, že kostel sv. Jana byl během husitské revoluce vypálen (např. F. J. Lehner, 1. c. a v článku kostel sv. Jana Křtitele na Újezdě, Dějepis umění národa českého 1.

- Praha 1903. Bohumil Hypšman, Kostelík sv. Jana Na prádle je klíčem k Malé Straně. Za starou Prahu II (1911. Č. 10), se v poslední době ustupuje (František Kašička a Miloš Pavlík, 1. c. Str. 245).
- ⁹ Jeho existenci západně od kostela potvrdil výzkum Ivana Borkovského v r. 1938. Nálezová zpráva Kostel sv. Jana Křtitele Na prádle, čp. 440 v Praze III: Archiv hlav. města Prahy — fond býv. magistrátu hlavního města Prahy, čís. jed. 180 ze dne 31. 3. 1938.
- ¹⁰ František Ruth, Kronika královské Prahy a obcí sousedních III. Str. 918. Dům Dráčovský. Č. 440—446. Po smrti Apoleny ze Dříně ho nabylo záduší.
- ¹¹ František Ruth, 1. c. Str. 918. V. V. Tomek, Dějiny města Prahy II. Str. 242.
- ¹² Původní budova špitálu (čp. 440) byla jednopatrová se sedlovou střechou a dvěma štíty, jak ji ukazuje Hollarův pohled na Prahu z r. 1649 (František Kašička a Miloš Pavlík, 1. c. Str. 245 a 1. Pozn. 4).
- ¹³ Plány na přestavbu objektu z této doby publikoval Luboš Lancinger, František Kašička a Miloš Pavlík, Klasicistní plány špitálu a kostela sv. Jana Na prádle. Zprávy památkové péče 1965 č. 10. Str. 318. Plány od C. Ebertha jsou uloženy pod č. 592 CXII 11 SÚA.
- ¹⁴ Ivan Borkovský, Nálezová zpráva, Archiv hlavního města Prahy b. č. Děkuji Ivanu Borkovskému za laskavé upozornění na tento nepublikovaný výzkum. Materiál z výzkumu Ivana Borkovského nemohl být studován, neboť je dnes již nezvěstný.
- ¹⁵ Václav Huml, Nálezová zpráva o výzkumu v Praze I, v Besední a Všehrdově ulici. Muzeum hlavního města Prahy (MMP) — nálezová zpráva z r. 1969.
- ¹⁶ Rozsah zástavby zkoumaných míst je zachycen na plánu G. F. Dischendorfera z r. 1789 (MMP č. 44 415). Dále studován Jüttnerův plán z r. 1807, Grundriss der k. Hauptstadt Prag in Böhmen, Wien 1824 (MMP č. 12 017), Plán Malostranského vodovodu z r. 1820 (MMP č. 8160), Stanův plán Prahy k r. 1846 (MMP 32 900), Hurtigův plán z r. 1900 (MMP 39 251). Dům čp. 446 „Osecké prádlo“ je připomínán v 16. stol. a byl zbourán v r. 1903 (dnes parcela č. 321). V r. 1585 koupila tento dům obec malostranská a postoupila jej písaři Janu Kocínovi z Kocínětu. Viz František Ruth, 1. c. Str. 918.
- ¹⁷ Stáří koster laskavě určila dr. Škvařilová z Antropologického ústavu *přírodovědecké fakulty* Karlovy university.
- ¹⁸ Datování keramiky vyplynulo ze srovnání s nálezovými soubory ze 12.—13. stol., a to z Prahy-Podolí (Z. Kruphanzlová, Mladohradištní sídliště v Praze-Podolí. AR XVIII/1966. Str. 554 a n.), Krasovic (Antonín Hejna, Krasovice — příspěvek k výzkumu středověké vesnice v Čechách. PA LV/1964. Str. 178 a n.), Prahy — Anežského kláštera (Květa Reichertová, Výzkum dvorka před bývalým kostelem sv. Františka v areálu Anežského kláštera. AR XIX/1967. Str. 525), z Kostelce nad Orlicí (Miroslav Richter, Hrnčířské pece v Kostelci nad Orlicí, AR XIX/1967. Str. 500—510) a s nádobami datovanými mincemi (Květa Reichertová, Středověká keramika datovaná mincemi. PA) 1959. Str. 250. Miroslav Richter, Keramika 12. až poč. 14. stol. v Čechách, datovaná poklady mincí, ČNM CXXVIII/1959. Č. 1. Str. 4—22 (a souborné práce Vladimíra Nekudy a Květy Reichertové, Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno 1968. Str. 101—107; zde je obsažena i další odborná literatura). V keramických nálezech se u nádob nejvíce vyskytují kalichovitě rozevřené okraje a méně okraje rozevřené a šikmo seříznuté. Souborné se této otázce nejnověji věnuje Irena Pavlů, Pražská keramika 12. a 13. století, Praha 1971—1972. Praehistorica IV. Rukopis mé práce byl odevzdán do tisku v r. 1970 a proto k ní nemohlo být přihlédnuto.
- ¹⁹ Pro zařazení do 13. stol. svědčí výskyt staršího tvaru pokličky se širokým a málo odsazeným terčovitým dnem (srov. Květa Reichertová, Příspěvek k datování středověké keramiky 13. stol. ČNM CXXVI/1957. Str. 177).
- ²⁰ Ve vrstvě nad zásobnicovou jámou byly střepy podobající se svým dekorem, hmotou a utvářením okrajů keramiky ze 14. stol., známé ze Sezimova Ústí (Ladislav Hrdlička, Miroslav Richter, Zdeněk Smetánka, Výzkum v Sezimově Ústí v r. 1965. AR XVIII/1966. Str. 667. Obr. 198). Nad hroby ležela kulturní vrstva, obsahující střepy s vnější i vnitřní polevou, jež je typická pro 2. polovinu 15. stol., srov. polevu na nádobě z Prahy II (Vladimír Nekuda a Květa Reichertová, 1. c. Str. 131. Květa Reichertová, Příspěvek k datování středověké keramiky v Čechách. PA XLVII/1956. Str. 178).
- ²¹ Malované talíře se objevují na konci 15. a v průběhu 16. stol. Např. jsou v souboru keramiky z Růžové ulice v Praze 2 (Norbert Mašek, Soubor keramiky a středověký zděný objekt z Jindřišské ulice v Praze. AR XVIII/1966. Str. 202, uložen v Muzeu hlav. m. Prahy) a z Orlí ulice v Brně (B. Novotný, Hromadný nález ze 16. stol. v Brně. Fontes archeologicae Moraviae I. Brno 1959).
- ²² Keramika z polozemnice v Besední ulici se blíží nálezům ze Sekanky (J. Kaván, Archeologický výzkum v Hradištku u Davle. AR VIII/1956. Str. 377), Loun (Norbert Mašek, Středověký objekt

- z Loun. AR IX/1957. Str. 507—509), Štíhlí (Zdeněk Smetánka, Středověká osada mezi Štíhlíci a Kozojedy, AR XI/1959. Str. 684—691), Sezimova Ústí (Ladislav Hrdlička, Miroslav Richter, Zdeněk Smetánka, 1. c.), Mutějovic (Radomír Pleiner, Středověké sídliště s kovárnami u Mutějovic, PA. LX/1969. Str. 533—571 — kovárna A). Z nálezů okrajových zlomků jmenujme okraj zformovaný do čtyř laloků, který se podobá okraji zločické láhve z poloviny 13. stol. (Miroslav Richter, 1. c. Str. 7. Obr. 2). Podle dnešních znalostí soubor nálezů nepřesahuje 13. stol. Nejmladším tvarem jsou zde nahoru vytažené okraje, které Zdeněk Smetánka datuje k r. 1300 (Zdeněk Smetánka, 1. c. Str. 691).
- ²³ Nálezy keramiky jsou analogické střepům z nejvrchnější vrstvy z parcely č. 231 ve Všehrdově ulici (srov. pozn. 21).
- ²⁴ Okraje jsou rozevřené, mírně zduřelé, jindy šikmo seříznuty a na obvodu prožlabeny. Podobná keramika je z Pražského hradu (Ivan Borkovský, Výzkumy v Černé věži na Pražském hradě. PAL/1950. Str. 257—231) a z výzkumu na Sekance u Davle (Miroslav Richter, Zdeněk Smetánka, Zur Datierung und Problematik der Anfänge der Rotbemailten Keramik in Böhmen. Tab. X. XI — Epitymbion R. Haken 1958. Str. 86—91). Střepy z nejhořejší části se blíží keramice ze Štíhlí (Zdeněk Smetánka, 1. c.).
- ²⁵ Počátek červeného malování na keramice je prokázán již ve 13. stol. Miroslav Richter, Zdeněk Smetánka, 1. c., Epitymbion R. Haken. 1958. Str. 86 a n. Hojnější je od 2. poloviny 14. stol. a v 15. stol., (Květa Reichertová, K otázce červeně malované keramiky středověku. Referát o pracovních výsledcích čes. archeologů za r. 1955 I. Liblice 1956. Str. 159—165).
- ²⁶ Nálezy skleněných nádob, lahviček lze datovat do 15.—16. stol. Srov. nálezy z Chebu z mladší středověké vrstvy (Antonín Hejna, Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska. PA LVIII/1967. Č. 1. Str. 239) a z Prahy na Slovanech, kde na parcele č. 1396 ve vyzděné jímce se v r. 1968 našel soubor keramiky ze 16. stol. (Václav Huml, Nálezová zpráva z r. 1969 MMP). Týž, Nález renesanční keramiky na Slovanech, AR XXIII, 1971, 222—226.
- ²⁷ Na tomto místě děkuji ing. Soudnému z AÚ ČSAV v Praze za určení vzorků.
- ²⁸ Radomír Pleiner, Železářská dílna mladší doby hradištní ve sklepení Betlémské kaple. PA XLIV/1953. Str. 369—387. Tab. III. Č. 16. Obr. 11. Str. 382. Autor článku datuje podobné typy kónických mís do 12. a počátku 13. stol. Analogické tvary se objevily v Praze I v Klimentské a Platnéřské ulici a na Uhlém trhu atd.
- ²⁹ Nejnověji se podobný typ mísy našel při kladení rour pro odpad v Hellichově ulici. Spolu s úlomky mísy se zde vyskytla keramika z 12.—13. stol. Za zapůjčení materiálu ke studiu děkuji Stanislavu Pekaři.
- ³⁰ D. Bialeková, Závěrečná zpráva z výskumův slovanských sídlisk v Nitranském Hrádku a Bešenove. Slovenská archeologie VII-2/1959. Str. 439—452. Analogickou dispozici mají objekty č. 21/53, č. 101/54, 124/55 a 127/55. Podlaha pece, která vystupuje 2/3 mimo obvod příbytku, je vymazána hlinou a někdy vyložena kameny.
- ³¹ Antonín Hejna, Krašovice... PA LV/1964. Str. 182. Jáma z Krašovic je nepravidelného obdélníkového tvaru (3,5 × 2,5 m) s protáhlým výběžkem na jižní straně (d. 180 cm, š. 120 cm).
- ³² Na Slovensku jsou zahřebené stavby v Bešenově (o rozměru 4 × 4 m) a Bohatě (520 × 430 cm), kde je pec v podkovovitém výklenku. Z Chotína je polozemnice (355—460 × 255—380 cm), která pochází ze 12. až začátku 13. stol. Viz A. Habovštiak, Príspevok k poznaniu našej nížnej dediny v XI.—XIII. storočie. Slovenská archeológia IX/1961. Č. 1—2. Str. 464.
- ³³ Rozbor osteologického materiálu laskavě provedl dr. J. Beneš z Národního muzea v Praze. Za jeho spolupráci mu zde srdečně děkuji.
- ³⁴ V. Huml, nepublikovaný výzkum. Nálezová zpráva za l. 1965—1968. AÚ ČSAV č. 6623/70.
- ³⁵ V. V. Tomek, Základy... capit. Prag I. — Acta consist. Fol. 4.